

wyboru miejsca w jakim ich dziecko będzie się uczyło, czy to będzie szkoła publiczna czy prywatna. Obywatele, jak i instytucje wyznaniowe również mają prawo do zakładania placówek poczynając od szkół podstawowych, ponadpodstawowych i wyższych, jak i zakładów wychowawczych. [3] Przechodząc do Konstytucji Ukrainy, tak jak i w Polsce, każdemu przysługuje prawo do wykształcenia. Zmienia się to, do jakiego okresu w życiu, jest obowiązek nauki. Na Ukrainie powszechnym obowiązkiem szkolnym jest objęte wykształcenie średnie. Państwo dla swoich obywateli zapewnia bezpłatny dostęp i opiekę przedszkolną, ogólne wykształcenie średnie, wykształcenie zawodowo-techniczne i wyższe w państwowych i komunalnych instytucjach nauczania. Istnieje możliwość pobierania stypendiów, jak i ulg państwowych przez uczniów i studentów. Na Ukrainie jest możliwość bezpłatnego wyższego wykształcenia w państwowych i komunalnych instytucjach nauczania, do których są przyjmowani na zasadzie konkursu, czego w Polsce nie ma. Konstytucja Ukrainy zwraca również na osoby, które są innej narodowości. Obywatelom należącym do mniejszości narodowych gwarantuje się – zgodnie z ustawą – prawo do nauki w języku ojczystym lub nauki języka ojczystego w państwowych i komunalnych instytucjach nauczania albo w ośrodkach kultury narodowej. Ustanawiając to prawo w Konstytucji, podkreśla się, jak ważne są również inne narody, których nie można dyskryminować, a wręcz należy dać im wolną przestrzeń do tak ważnego aspektu w życiu człowieka, jaką jest nauka.

Praw obywatelskich w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, jak i Konstytucji Ukrainy jest oczywiście znacznie więcej. Omówiłam te z nich, które potrzebowały czasu by znaleźć prawną ochronę ich przestrzegania. Prawo do życia w czasach nowożytnych jest wartością najwyżej chronioną, w czasach dawniejszych zabijanie często było czymś normalnym, w czasach wojennych zabijano, aby przeżyć. Prawo do religii nie dopuszcza do żadnej formy prześladowań na tym tle. Prawo do nauki, wykształcenia odzwierciedla się w fakcie, iż w wielu krajach ludzie nie mają możliwości nauki, istnieje wysoki odsetek analfabetów. Prawo to jest cennym darem dla państw mających możliwość jego realizacji. Zarówno Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, jak i Konstytucja Ukrainy odnoszą się do najważniejszych, najbardziej istotnych współcześnie praw. Różnice w ich postrzeganiu przez oba państwa wynikają z ich ustrojów i realiów codzienności, jakie w nich panują. Pomimo tego jednak obie Konstytucje postanowiły te właśnie prawa uregulować.

Bibliografia

1. Kancelaria Senatu, Biuro Analiz i Dokumentacji, *Prawa i wolności obywatelskie po 1918r. w świetle rozwiązań konstytucyjnych – zarys historyczno-prawny*, grudzień 2011.
2. Benjamin Constant, *O wolności starożytnych i nowożytnych*, przeł. Z. Kosno, «Arka» 1992, nr 42 (listopad-grudzień).
3. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.).
4. Konstytucja Ukrainy z dnia 28 czerwca 1996 r. (Dz.Ust. RN Ukrainy 1996, No 30, poz. 141).

Daniel Zero

*Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Wydział Prawa i Administracji,
student 3 roku Prawa (Polska)*

RESTRICTIONS ON RELIGIOUS FREEDOM IN POLAND OGRANICZENIA WOLNOŚCI RELIGIJNEJ W POLSCE

Polska Konstytucja, ratyfikowane umowy międzynarodowe i inne akty normatywne gwarantują wiele wolności. Jedną z nich jest wolność religijna. Jest to jedno z podstawowych uprawnień każdego człowieka, niezależne od statusu społecznego, płci, przekonań czy jakichkolwiek innych cech pozwalających zidentyfikować osobę ludzką [3, s. 513]. Stosunkowo często pojęcie to utożsamiane jest w doktrynie z wolnością sumienia czy też wolnością wyznania.

W aktach normatywnych zastosowane są bowiem różne terminy na określenie tego samego pojęcia, chociaż zasady techniki prawodawczej zabraniają stosowania substytutów w języku prawnym, szczególnie w zakresie jednego aktu prawnego. Już w samej Konstytucji RP, czyli w ustawie zasadniczej można znaleźć takiej określenia jak: wolność sumienia i wyznania oraz przekonania religijne (art. 48 ust. 1), a także wolność sumienia i religii (art. 53 ust. 1. Konstytucji). Podobnie uregulowane jest to w Karcie Praw Podstawowych (art. 10) oraz w Europejskiej Karcie Praw Człowieka (art. 9). W kwestii tej wypowiedział się również Trybunał Konstytucyjny, który w wyroku z 16 lutego 1999 r. (sygn. akt SK 11/98) w odniesieniu do art. 53 Konstytucji RP stwierdził, że:

«wolność religii jest ujmowana w normie konstytucyjnej bardzo szeroko, obejmuje bowiem wszelkie religie i przynależność do wszelkich związków wyznaniowych, a zatem nie jest ona ograniczona do uczestnictwa we wspólnotach religijnych tworzących formalną, wyodrębnioną strukturę organizacyjną i zarejestrowanych w stosownych rejestrach prowadzonych przez władzę publiczną. Bez wątpienia tak określona wolność religii obejmuje również wyznawców należących do kręgu Świadców Jehowy. Szeroki zakres rozumienia wolności religii i swobody sumienia jest także przyjmowany w orzecznictwie Trybunału Prawa Człowieka na tle art. 9 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka».

Analiza ta prowadzi do stwierdzenia, że wolności religijnej nie można ograniczać wyłącznie do wolności religii. Ograniczałoby to zakres pojęcia w znaczeniu semantycznym do prawa wyznawania określonej religii. Wolność religijna przejawia się w pozytywnym lub negatywnym stosunku konkretnego podmiotu do sfery religijności. Wolność ta jest zagwarantowana prawnie.

Wolność religijna określona jest m.in. w dokumentach Kościoła katolickiego, np. w soborowej deklaracji o wolności religijnej – *Dignitas humanae* (DWR), gdzie utożsamia się ją z prawem człowieka, które jest wolne od jakiegokolwiek przymusu. Z dokumentu tego wynika, że w sprawach religijnych nie wolno nikogo zmuszać do działania wbrew własnemu sumieniu oraz nie można przeszkadzać mu w działaniach zgodnych z sumieniem w życiu prywatnym i publicznym, indywidualnym lub w łączności z innymi w zakresie niegodzącym w prawa innych osób.

Źródłem wolności religijnej jest godność osoby ludzkiej. Stanowi o tym art. 30 Konstytucji RP: «Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela». W zdaniu drugim podkreślona jest jej nienaruszalność oraz poszanowanie i ochrona, co jest obowiązkiem władzy publicznej. Podobnie Karta Praw Podstawowych w art. 1 wskazuje, że: «Godność człowieka jest nienaruszalna. Musi być szanowana i chroniona». Godności nikt nie nadaje, a w związku z tym nikt jej nie może odebrać. [3, s. 514] Analogicznie jest z wolnościami i prawami, dla których godność stanowi źródło. Stąd nie można naruszać wolności religijnej.

Wolność religijna przysługuje nie tylko jednostce ludzkiej jako wolność osobowa, ale również wspólnotom religijnym jako wolność instytucjonalna. Art. 53 ust. 1 Konstytucji RP stanowi: «Każdemu zapewnia się wolność sumienia i religii». W kolejnych przepisach prawo to nadaje kościołom i innym związkom wyznaniowym o uregulowanej sytuacji prawnej oraz rodzicom. Mimo iż wolność religijna związana jest głównie z wymiarem wewnętrznym, to jednak w istotny sposób łączy się z możliwością uzewnętrzniania swojej religii w życiu publicznym i prywatnym. Wskazuje na to Europejski Trybunał Praw Człowieka w orzeczeniu z 20 listopada 1994 r. w sprawie Otto – Premiegier – Institut v. Austria. Zdaniem Marka Bieleckiego jednostka ludzka może korzystać w nieskrępowany sposób z wolności religijnej, ponieważ wynika ona ze wspomnianego wcześniej przymiotu godności. Ponadto art. 32 Konstytucji RP dotyczący zasady równości wszystkich obywateli wobec prawa stanowi:

«1. Wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne. 2. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny».

Zakres omawianej wolności religijnej jest określony w Konstytucji RP i aktach prawnych niższego rzędu. Jak każda wolność, wolność religijna może być określona w aspekcie pozytywnym, czyli wolność do czegoś oraz w aspekcie negatywnym, czyli wolność od czegoś. Aspekt pozytywny obejmuje np. możliwość wyboru religii oraz jej uzewnętrznianie indywidualnie lub z innymi, publicznie lub prywatnie.

Jak podkreśla Justyna Krzywkowska podstawową formą uzewnętrznienia przekonań religijnych jest wykonywanie praktyk religijnych oraz szerzenie wiary religijnej [2, s. 491]. Artur Mezglewski dodaje, iż uzewnętrznianie może polegać także na nauczaniu, zrzeszaniu się w celach religijnych, korzystaniu z prawa do składania przysięgi, ślubowaniu, przyrzeczeniu oraz postępowaniu zgodnie z zasadami swojej religii i przekonań [1, s. 95].

Korzystanie z wolności religijnej to nie tylko postawa aktywna, która uwidacznia wewnętrzne przekonania religijne, ale także postawa negatywna. Nikt nie może być więc zmuszany do uczestniczenia lub nieuczestniczenia w praktykach religijnych. Nie można także zmuszać do ujawniania swojego światopoglądu, przekonań religijnych lub wyznania (art. 53 ust. 6 i 7 Konstytucji RP). Ponadto art. 18 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich stanowi:

«1. Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania. Prawo to obejmuje wolność posiadania lub przyjmowania wyznania lub przekonań według własnego wyboru oraz do uzewnętrzniania indywidualnie czy wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swej religii lub przekonań przez uprawianie kultu, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie.

2. Nikt nie może podlegać przymusowi, który stanowiłby zamach na jego wolność posiadania lub przyjmowania wyznania albo przekonań według własnego wyboru.

3. Wolność uzewnętrzniania wyznania lub przekonań może podlegać jedynie takim ograniczeniom, które są przewidziane przez ustawę i są konieczne dla ochrony bezpieczeństwa publicznego, porządku, zdrowia lub moralności publicznej albo podstawowych praw i wolności innych osób.

4. Państwa-Strony niniejszego Paktu zobowiązują się do poszanowania wolności rodziców lub, w odpowiednich przypadkach, opiekunów prawnych do zapewnienia swym dzieciom wychowania religijnego i moralnego zgodnie z własnymi przekonaniami».

Uprawnienia z zakresu wolności religijnej przysługują także zorganizowanym instytucjom. Mimo iż Konstytucja RP wskazuje na kościoły i inne związki wyznaniowe o uregulowanej sytuacji prawnej (czyli te, które posiadają uregulowaną sytuację prawną w relacji z państwem w drodze ustawy indywidualnej np. ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w RP, bądź znajdują się one w rejestrze kościołów i innych związków wyznaniowych prowadzonym przez MSWiA), to Trybunał Konstytucyjny wskazuje na szeroki zakres tej normy konstytucyjnej.

Jeśli chodzi o ochronę wolności religijnej, to jej gwarancje możemy znaleźć w licznych aktach, m.in. w Konstytucji RP, Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, ustawie o gwarancjach wolności sumienia i wyznania oraz ustawach indywidualnych regulujących status prawny poszczególnych związków wyznaniowych. Na początku należy zwrócić uwagę na umowy międzynarodowe ratyfikowane przez Polskę. Warto wspomnieć w tym miejscu o Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, której art. 9 stanowi:

«1. Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania; prawo to obejmuje wolność zmiany wyznania lub przekonań oraz wolność uzewnętrzniania indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swego wyznania lub przekonań przez uprawianie kultu, nauczanie, praktykowanie i czynności rytualne.

2. Wolność uzewnętrzniania wyznania lub przekonań może podlegać jedynie takim ograniczeniom, które są przewidziane przez ustawę i konieczne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na interesy bezpieczeństwa publicznego, ochronę porządku publicznego, zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób».

Kolejnym dokumentem o znaczeniu ponad krajowym jest Deklaracja ONZ z 21 listopada 1981 r. w sprawie eliminacji wszelkich form nietolerancji i dyskryminacji opartych na religii lub przekonaniach. Art. 6 tej Deklaracji wskazuje na zakres interpretacji prawa do wolności myśli, sumienia, religii, przekonań, które obejmować ma następujące wolności:

a) Modlitwy i zgromadzania się dla potrzeb religii lub przekonań, jak też ustanawiania i utrzymywania placówek temu celowi służących;

b) Ustanawiania i utrzymywania stosownych instytucji charytatywnych lub humanitarnych;

c) Produkowania, nabywania i wykorzystywania, w stosownym zakresie, koniecznych artykułów i materiałów związanych z rytuałem albo obyczajami danej religii lub przekonań;

- d) Pisania, wydawania i rozpowszechniania odpowiednich publikacji w tych dziedzinach;
- e) Nauczania religii lub przekonań w odpowiednich dla tego celu placówkach;
- f) Ubiegania się o i uzyskiwania dobrowolnych wkładów finansowych bądź innych od jednostek i instytucji;
- g) Szkolenia, wskazywania, doboru lub wyznaczania drogą sukcesji odpowiednich przewodników, stosownie do wymagań i standardów jakiejkolwiek religii lub przekonań;
- h) Przestrzegania dni odpoczynku oraz obchodzenia świąt i ceremonii zgodnie z przepisami czyjejs religii lub przekonań;
- i) Ustanawiania i utrzymywania kontaktów z jednostkami i wspólnotami w dziedzinie religii lub przekonań na poziomie krajowym i międzynarodowym.

W odniesieniu do prawa krajowego najważniejszym aktem prawnym jest Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997 r. Stanowi ona w art. 53 ust 2, że:

«Wolność religii obejmuje wolność wyznawania lub przyjmowania religii według własnego wyboru oraz uzewnętrzniania indywidualnie lub z innymi, publicznie lub prywatnie, swojej religii przez uprawianie kultu, modlitwę, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie. Wolność religii obejmuje także posiadanie świątyń i innych miejsc kultu w zależności od potrzeb ludzi wierzących oraz prawo osób do korzystania z pomocy religijnej tam, gdzie się znajdują».

Z kolei art. 25 ust. 2 nakłada na władze publiczne obowiązek zachowania bezstronności w sprawach przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych, zapewniając swobodę ich wyrażania w życiu publicznym. Konstytucja nie wymaga od osób pełniących funkcje w organach władzy publicznej do ukrywania swoich przekonań religijnych, światopoglądowych lub filozoficznych. Osoby pełniące funkcje publiczne, tak jak wszystkie inne, objęte są przepisami art. 53 ust. 2 Konstytucji. Nie występuje tu więc w żaden sposób ograniczanie wolności religijnej. Otoczenie i środowisko, w którym działa administracja publiczna, powinno ze zrozumieniem i z szacunkiem odnosić się do ewentualnych przejawów uzewnętrzniania religii.

Wzmogłą ochronę wolności religijnej zauważyć można w odniesieniu do prawa karnego, które wprost wskazuje na sankcje, jakie grożą za naruszenie tej wolności. Art. 194 Kodeksu karnego stanowi:

«Kto ogranicza człowieka w przysługujących mu prawach ze względu na jego przynależność wyznaniową albo bezwyznaniowość, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2».

Przepis ten realizuje więc zasadę równości, określoną w art. 32 ust. 1 Konstytucji RP i zakazu dyskryminacji.

Wyjątkiem od zasady równości jest art. 18^{3b} § 4 Kodeksu pracy, który brzmi:

«Nie stanowi naruszenia zasady równego traktowania ograniczanie przez kościoły i inne związki wyznaniowe, a także organizacje, których etyka opiera się na religii, wyznaniu lub światopoglądzie, dostępu do zatrudnienia, ze względu na religię, wyznanie lub światopogląd jeżeli rodzaj lub charakter wykonywania działalności przez kościoły i inne związki wyznaniowe, a także organizacje powoduje, że religia, wyznanie lub światopogląd są rzeczywistym i decydującym wymaganiem zawodowym stawianym pracownikowi, proporcjonalnym do osiągnięcia zgodnego z prawem celu zróżnicowania sytuacji tej osoby; dotyczy to również wymagania od zatrudnionych działania w dobrej wierze i lojalności wobec etyki kościoła, innego związku wyznaniowego oraz organizacji, których etyka opiera się na religii, wyznaniu lub światopoglądzie».

Przykładem zawodu, w którym religia jest rzeczywistym i decydującym wymaganiem zawodowym jest katecheta.

Kolejne przepisy Kodeksu karnego, a mianowicie art. 195 § 1 i 2, dotyczą przestępstwa polegającego na złośliwym przeszkadzaniu publicznego wykonywania aktu religijnego kościoła lub związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej lub złośliwym przeszkadzaniu pogrzebowi, uroczystościom czy obrzędom żałobnym. Z kolei art. 196 Kodeksu karnego stanowi:

«Kto obraża uczucia religijne innych osób, znieważając publicznie przedmiot czci religijnej lub miejsce przeznaczone do publicznego wykonywania obrzędów religijnych, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2».

Kolejną gwarancję ochrony wolności religijnej znaleźć można w Kodeksie cywilnym. W art. 23 uznaje on swobodę sumienia jako dobro osobiste. Jeśli nastąpi naruszenie tego dobra, to w myśl art. 24 poszkodowany może «żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne» (przyjęte jest domniemanie bezprawności, a więc to na pozwanym spoczywa ciężar dowodu). Ponadto może także «żądać, ażeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności, ażeby złożyła oświadczenie odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie. Na zasadach przewidzianych w kodeksie może on również żądać zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny».

Marek Bielecki słusznie wskazuje, że wolność religijna nie jest uprawnieniem bezwzględnym. Wolności konstytucyjne podlegają pewnym ograniczeniom w zakresie określonym obowiązującymi normami i wolność religijna nie stanowi w tym przypadku wyjątku. Mimo iż art. 53 ust. 5 Konstytucji RP wskazuje na wolność uzewnętrzniania religii, to należy uznać, że dotyczy to również wyznawania światopoglądu niereligijnego. Art. 53 ust. 5 Konstytucji stanowi:

«Wolność uzewnętrzniania religii może być ograniczona jedynie w drodze ustawy i tylko wtedy, gdy jest to konieczne do ochrony bezpieczeństwa państwa, porządku publicznego, zdrowia, moralności lub wolności i praw innych osób».

Przepis ten zawiera katalog sposobów ograniczenia wolności religijnej i przesłanek, które muszą być dodatkowo spełnione. Szczególne kontrowersje wywołuje przesłanka bezpieczeństwa państwa, która jest niezgodna z niektórymi aktami prawa międzynarodowego, m.in. z Konwencją o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Konwencja w art. 9 ust. 2 używa określenia «bezpieczeństwo publiczne». Istotne jest, że wprowadzone ograniczenia mogą dotyczyć wyłącznie działań podejmowanych przez człowieka w sferze zewnętrznej [1, s. 72].

Warto zwrócić uwagę także na art. 233 ust. 1 zgodnie z którym:

«Ustawa określająca zakres ograniczeń wolności i praw człowieka i obywatela w czasie stanu wojennego i wyjątkowego nie może ograniczać wolności i praw określonych w art. 30 (godność człowieka), art. 34 i art. 36 (obywatelstwo), art. 38 (ochrona życia), art. 39, art. 40 i art. 41 ust. 4 (humanitarne traktowanie), art. 42 (ponoszenie odpowiedzialności karnej), art. 45 (dostęp do sądu), art. 47 (dobra osobiste), art. 53 (sumienie i religia), art. 63 (petycje) oraz art. 48 i art. 72 (rodzina i dziecko)». Zatem w czasie stanu wojennego i wyjątkowego nie ma prawnej możliwości do ograniczania wolności sumienia. O możliwości ograniczenia wolności religijnej stanowią także akty niższego rzędu niż Konstytucja RP. Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania w art. 3 powtarza w rzeczywistości art. 53 ust 5 Konstytucji RP. Art. 3 ust. 1 stanowi bowiem: «Uzewnętrznianie indywidualnie lub zbiorowo swojej religii lub przekonań może podlegać jedynie ograniczeniom ustawowym koniecznym do ochrony bezpieczeństwa publicznego, porządku, zdrowia lub moralności publicznej albo podstawowych praw i wolności innych osób».

Z przytoczonych aktów prawnych jasno wynika, że w Polsce jest zagwarantowana nienaruszalność wolności religijnej. Ograniczenie można nastąpić w drodze ustawy, jeśli wymaga tego np. moralność publiczna, która *de facto* nie ma swojej definicji w przepisach prawa. Brak oznaczenia wyraźnego zakresu tego pojęcia uwidacznia się w orzeczeniach sądów. Jak wygląda jednak kwestia ograniczenia wolności religijnej w praktyce?

Obecnie zarówno Polska jak i większość krajów na świecie walczy z epidemią wywołaną przez wirus SARS-CoV-2. Z tego powodu polski rząd podjął liczne działania w celu ograniczenia rozprzestrzeniania się wirusa. Na szczególną uwagę zasługują rozporządzenia Ministra Zdrowia. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii w § 6 ust. 1 pkt 4 stanowił, że w okresie od dnia 20 marca 2020 r. do odwołania, ustanowione zostało ograniczenie prowadzenia działalności sprawowania kultu religijnego w miejscach publicznych, w tym w budynkach i innych obiektach kultu religijnego. § 7 ust. 1 uszczegółowił powyższy przepis w ten sposób, że ograniczenia te polegały na konieczności zapewnienia, aby w trakcie sprawowania kultu religijnego na danym terenie lub w danym obiekcie znajdowało się łącznie, zarówno wewnątrz i na zewnątrz pomieszczeń, nie więcej

niż 50 osób, wliczając w to uczestników i osoby sprawujące kult religijny. Widoczne jest więc ograniczanie wolności religijnej, ponieważ wierni mogli wziąć udziału we Mszy, ale w mniejszej liczbie osób.

Takie ograniczenie musi być wprowadzone na drodze ustawy. Chociaż *de iure* wprowadzony został stan epidemii, czyli sytuacja nieznaną Konstytucji RP, to jednak *de facto* mamy do czynienia ze stanem wyjątkowym. Do zastosowania art. 233 ust. 1 Konstytucji nie wystarczy jednak stan faktyczny. W związku z tym, że nie wprowadzono stanu wyjątkowego, to można stosować ograniczenia wolności religijnej, ale musi się to odbyć to w sposób zgodny z art. 53 ust. 5 Konstytucji RP.

Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 24 marca 2020 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii wprowadziło dodatkowe ograniczenia dotyczące pogrzebu oraz liczby osób w świątyni. § 1 pkt 4 rozporządzenia nadał wspomnianemu § 7 ust. 1 pkt 3 następujące brzmienie:

[ograniczenia] polegają na obowiązku zapewnienia, aby w trakcie sprawowania kultu religijnego, w tym czynności lub obrzędów religijnych, na danym terenie lub w danym obiekcie znajdowało się łącznie, zarówno wewnątrz, jak i na zewnątrz pomieszczeń, nie więcej niż:

a) 50 osób, wliczając w to uczestników i osoby sprawujące kult religijny lub osoby zatrudnione przez zakład pogrzebowy w przypadku pogrzebu – w okresie od dnia 20 marca 2020 r. do dnia 24 marca 2020 r. oraz w okresie od dnia 12 kwietnia 2020 r. do odwołania,

b) 5 uczestników, oprócz osób sprawujących kult religijny lub osób zatrudnionych przez zakład pogrzebowy w przypadku pogrzebu – w okresie od dnia 25 marca 2020 r. do dnia 11 kwietnia 2020 r.»

Jest to więc przepis jeszcze bardziej ograniczający wolność religii niż przepis zmieniony. Również w tym przypadku zastosowano rozporządzenie zamiast ustawy. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 31 marca 2020 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii w § 1 formalnie uchyliło przepisy ograniczające wolność religijną wprowadzone na podstawie rozporządzenia z 20 marca 2020 r. Jednakże również 31 marca 2020 r. minister zdrowia wydał kolejne rozporządzenie w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii. Przepisy wprowadzone tym aktem prawnym nakładały identyczne ograniczenia odnośnie sprawowania kultu, co przepisy uchylone. Pewne rozluźnienie ograniczeń zostało wprowadzone rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 19 kwietnia 2020 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii. § 8 ustanowił do odwołania ograniczenie w zakresie sprawowania kultu religijnego w miejscach publicznych, w tym w budynkach i innych obiektach kultu religijnego. Ograniczenia te polegają na obowiązku zapewnienia, aby:

a) do dnia 19 kwietnia 2020 r. w trakcie sprawowania kultu religijnego, w tym czynności lub obrzędów religijnych, na danym terenie lub w danym obiekcie znajdowało się łącznie, zarówno wewnątrz, jak i na zewnątrz pomieszczeń, nie więcej niż 5 uczestników, oprócz osób sprawujących kult religijny, osób dokonujących pochowania lub osób zatrudnionych przez zakład lub dom pogrzebowy w przypadku pogrzebu,

b) od dnia 20 kwietnia 2020 r.:

– w trakcie sprawowania kultu religijnego, w tym czynności lub obrzędów religijnych, w budynku użyteczności publicznej przeznaczonym na potrzeby kultu religijnego znajdował się 1 uczestnik na 15 m² powierzchni tego budynku, oprócz osób sprawujących kult religijny,

– na cmentarzu znajdowało się nie więcej niż 50 uczestników podczas jednego pogrzebu, oprócz osób sprawujących kult religijny, osób dokonujących pochowania lub osób zatrudnionych przez zakład lub dom pogrzebowy».

Rzecznik Praw Obywatelskich (dalej RPO) Adam Bodnar zwrócił uwagę, że «nawet w stanach nadzwyczajnych, o których mowa w Konstytucji, zakres ograniczeń konstytucyjnych wolności i praw musi wynikać z ustawy. Mimo przesłanek, o których mowa w art. 230 Konstytucji, w zakresie zwalczania choroby zakaźnej wywołanej wirusem SARS-CoV-2 – a

więc szczególnego zagrożenia dla bezpieczeństwa obywateli i porządku publicznego – nie zdecydowano się dotychczas na wprowadzenie stanu nadzwyczajnego» [6].

RPO stwierdził, że przepisy rozporządzeń wkraczają w konstytucyjną sferę wolności religii (art. 53 ust. 1 Konstytucji). Tak jak była mowa o tym wcześniej «wolność uzewnętrzniania religii może być ograniczona jedynie w drodze ustawy i tylko wtedy, gdy jest to konieczne do ochrony bezpieczeństwa państwa, porządku publicznego, zdrowia, moralności lub wolności i praw innych osób». Wolność religii została wymieniona w art. 233 Konstytucji jako jedna z wolności, które nie mogą podlegać ograniczeniom w stanach nadzwyczajnych. Skoro uczestniczenie w obrzędach religijnych może zostać ograniczone jedynie w ustawie, to w konsekwencji żaden organ władzy wykonawczej, w tym Rada Ministrów, a tym bardziej Minister Zdrowia, nie może określać granic wolności uzewnętrzniania religii.

Warto zwrócić uwagę na fakt nieproporcjonalności ograniczeń związanych z miejscami kultu, w kontekście innych wprowadzanych ograniczeń. Ustanowiony wcześniej limit obecności 5 osób w pomieszczeniach sprawowania kultu religijnego wydaje się być absurdalny, gdy weźmie się pod uwagę fakt, że znacznie więcej osób może przebywać np. środkach transportu czy w sklepach.

W tym miejscu należy przytoczyć dokument *Wskazania prezydium Konferencji Episkopatu Polski dla biskupów odnośnie do sprawowania czynności liturgicznych w najbliższych tygodniach* z 21 marca 2020 r.:

«Z powodu ograniczenia liczby wiernych podczas liturgii przypominamy zarządzenie Rady Stałej KEP z dn. 12 marca br., aby kościoły pozostawały otwarte w ciągu dnia, a kapłani by troszczyli się o dodatkowe okazje do adoracji Najświętszego Sakramentu. Prosimy Księża Biskupów o przypominanie wiernym o potrzebie modlitwy prywatnej i rodzinnej w duchu słów Jezusa Chrystusa: «gdzie są dwaj albo trzej zebrani w imię moje, tam jestem pośród nich» (Mt 18,20). Ta nadzwyczajna sytuacja sprzyja temu, aby nasze rodziny stawały się coraz bardziej domowymi Kościołami».

Zauważyć można, że mimo niewłaściwego wprowadzenia ograniczeń wolności religijnej, to kościoły i inne związki wyznaniowe je respektują i zalecają wiernym stosowanie się do wprowadzonych przepisów. Jednocześnie określają wytyczne dla kapłanów i członków wspólnoty religijnej. Abstrahując od sytuacji związanej z wirusem, należy wspomnieć kilka kwestii dotyczących ograniczenia wolności religijnej z czasów przed epidemią wywołaną przez wirus SARS-CoV-2.

W dniu 20 kwietnia 1993 r. Trybunał Konstytucyjny w sprawie na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich (sygn. akt U 12/92) orzekł, że odmawianie modlitwy w szkole publicznej przez tych, którzy sobie tego życzą, jest wypełnieniem konstytucyjnego prawa do swobody praktykowania religii, a uniemożliwienie tego typu praktyk stanowi naruszenie Konstytucji. W rzeczywistości zachowanie, które uniemożliwiałoby praktykowanie religii czy też w ogólności uzewnętrznianie przekonań religijnych jest ograniczaniem wolności religijnej. W licznych orzeczeniach sądy w Polsce stwierdzały, że zawieszenie symbolu religijnego w budynku władzy publicznej nie ogranicza wolności religijnej innych osób. W wyroku z 20 września 2013 r. (sygn. akt II CSK 1/13) Sąd Najwyższy stwierdził, że:

«Na swobodę sumienia osoby wyznającej określoną religię składa się wolność wyrażania swoich przekonań religijnych oraz wykonywania praktyk religijnych. Osoba, która deklaruje się jako niewierząca, nie może wprawdzie oczekiwać, że nie będzie miała kontaktu z osobami wierzącymi, ich praktykami i symbolami religijnymi, bo w życiu społecznym byłoby to równoznaczne z ograniczeniem swobody sumienia osób wierzących, ale może oczekiwać, że nie będzie poddawana praktykom religijnym wbrew swej woli czy zmuszana do udziału w nich albo do posługiwania się symbolami religijnymi».

Jak słusznie zauważył Wiesław Śniecikowski nie ma ograniczenia wolności religijnej osób przez uzewnętrznianie przekonań religijnych osób, które pracują w administracji publicznej, o ile są one bezstronne i obiektywne w indywidualnych sprawach [5, s. 57].

Podsumowując w Polsce istnieją liczne akty prawne gwarantujące wolność religijną. Wśród nich na pierwszym miejscu jest Konstytucja RP, która w art. 53 wprost stanowi o wspomnianej

wolności zarówno w sferze wewnętrznej, jak i zewnętrznej, w aspekcie pozytywnym oraz negatywnym. Istnieje prawna możliwość ograniczenia wolności religijnej, jednak może to nastąpić wyłącznie w drodze ustawy. Ponadto musi być spełniona przesłanka celowości. Należy wprowadzić ograniczenia tylko i wyłącznie, gdy jest to konieczne do ochrony bezpieczeństwa państwa, porządku publicznego, zdrowia, moralności lub wolności i praw innych osób. Ponadto art. 233 ust. 1 zabrania wprowadzania tego typu ograniczeń w przypadku wprowadzenia stanu wojennego lub wyjątkowego. Wraz z epidemią wirusa powstał chaos legislacyjny.

Na koniec warto przytoczyć fragment artykułu współautorstwa Viktori Serzhanova oraz Ewy Tuora-Schwierskott, a mianowicie, że

«Wolność religijna nie ma charakteru absolutnego, stąd podlega ona ograniczeniom w stopniu wynikającym z przestrzegania zasady demokratycznego państwa prawnego i w oparciu o przesłanki dla niego właściwe, z zachowaniem zasady proporcjonalności oraz przy pełnym poszanowaniu wolności i praw innych osób». [4, s. 314].

Bibliografia

1. A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2011.
2. J. Krzywkowska, *Uzewewnętrznianie przekonań religijnych*, [w:] *Leksykon prawa wyznaniowego*, red. A. Mezglewski, Warszawa 2014.
3. M. Bielecki, *Wolność religijna*, [w:] *Leksykon prawa wyznaniowego*, red. A. Mezglewski, Warszawa 2014.
4. V. Serzhanova, E. Tuora-Schwierskott, *Wolność sumienia i wyznania w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, «Gdańskie Studia Prawnicze» 2018, vol. 40.
5. W. Śniecikowski, *Prawo osób wierzących do uzewnętrzniania religii*, «Przegląd Prawa Publicznego» 2016, № 4.
6. <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/koronawirus-rozporzadzenie-rzadu-z-31-marca-krytyczna-ocena-rpo%C2%A0> (dostęp: 30.04.2020).